

ความเชื่อเรื่องนัต และการสถาปนาพื้นที่ทางสังคมของนัตกะดอว์ในเมียนมา ¹

The Belief of *Nat* and the Establishment of Social Space of *Nat Kadaw* in Myanmar

พัชรินทร์ สิริสุนทร ² วัชรวุฒิ ชื้อสตัย ³

Patcharin Sirasoonthorn ² Wacharawuth Suesat ³

Received: July 15, 2023

Revised: May 7, 2024

Accepted: May 14, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิงคน-พื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องนัต และการสถาปนาพื้นที่ทางสังคมของนัตกะดอว์ในเมียนมา โดย

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง อิทธิพลของของพิธีกรรมและวิญญาณนิยมใหม่ต่อชีวิตของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กรณีศึกษาประเทศไทย พม่า เวียดนาม อินโดนีเซีย ปีงบประมาณ 2567

² รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก 65000 (Associate Professor Dr. in Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok 65000)

E-mail: patcharins76@gmail.com

³ อาจารย์ ดร., ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม 44150 (Lecturer Dr. in Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, Mahasarakham 44150) E-mail: oa.apsa@gmail.com

ใช้การวิจัยเอกสารด้วยวิธีชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลจากแหล่งข้อมูลทางวิชาการ งานวิจัยวิทยานิพนธ์ และภาพยนตร์สารคดีที่ปรากฏในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรอบทศวรรษที่ผ่านมาประมวลเชื่อมโยงมโนทัศน์กรอบอ้างอิงคน-ผี และวิถียุณานิยมใหม่

ผลการศึกษาพบว่า ประการแรก กรอบอ้างอิงคน-ผี มีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องนัตและการจัดระบบความสัมพันธ์ชุดใหม่ ในขณะที่ผู้ปกครองใช้ความเชื่อเรื่องนัตและพิธีกรรมเข้าทรงเป็นกุศโลบายทางการเมือง เพื่อสถาปนาความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดใหม่ สามัญชนใช้ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาตนเพื่อแปลงเสียงร้องขอสิ่งที่รัฐและผู้ปกครองไม่สามารถตอบสนองได้ พิธีกรรมบูชาตนเปิดเผยความสัมพันธ์ระหว่างกรอบอ้างอิงคน-ผี กับปฏิบัติการทางสังคมบนพื้นที่พิธีกรรมที่ไม่ได้มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ก้าวพ้นความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามในลักษณะพันพรมแดนทางกายภาพแต่ขยายปริมาตรลวกขวางออกไปครอบคลุมถึงพื้นที่ทางสังคมและจิตรกรรม และประการที่สอง การปรากฏตัวของนัตกะดอว์ในพิธีกรรมการบูชาตน สะท้อนการเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิงเรื่องเพศสภาพที่ถูกผนวกเข้ากับกรอบอ้างอิงคน-ผี การก่อรูปของมโนทัศน์ชีวิตโลกสังคมใหม่ที่มีลักษณะเลื่อนไหลและเชื่อมโยงกับบริบทโลกไร้พรมแดน เจื่อนไซและมาตรฐานจริยธรรมใหม่ในการกลายเป็นนัตกะดอว์ และรูปแบบความสัมพันธ์ชุดใหม่บนพื้นที่พิธีกรรมที่มีนัตกะดอว์เป็นผู้แสดงทางสังคมคนสำคัญ

คำสำคัญ: นัตกะดอว์, กรอบอ้างอิง, วิถียุณานิยมใหม่

Abstract

This article analyzes changes in people-and-ghost schemas that have influenced beliefs about *Nat Kadaw* and the establishment of social space in Myanmar. It uses documentary research methods, on which digital ethnographical analysis was applied from collected information from academic sources, research papers, theses, and documentary films that have appeared in electronic media over the past decade. Data analysis was conducted based on

a compilation of concepts linked under the schema of people-and-ghost relations and neo-animism.

The findings reveal that, firstly, the schema of people-and-ghost influenced the belief about *Nuts* and the organization of a new set of relationships. Meanwhile, rulers used the belief in *Nuts* and mediumship rituals as political tactics to establish new power relations. Ordinary people used their beliefs in *Nuts* and *Nut* worship rituals to raise their requests for things that the state and rulers could not satisfy. Their *Nut* worship ceremony revealed the relationship between the schema of people-and-ghost with social practices in ritual spaces that were not human-centered. This new form of relationship moved beyond binary oppositions in a way beyond the physical borders but expanded the perimeter widely to include social and imaginary areas. Secondly, the appearance of *Nat Kadaw* in the *Nut* worship ceremony ritual reflected the change in the schema of gender that has been integrated into the schema of people-and-ghost. These changes impacted the reformation of the concept of life in a new social world that was fluid and connected to the context of a world without borders; the new conditions for becoming a *Nat Kadaw*; and a new set of relationship patterns in the ritual space which led to a new form of selfhood of *Nat Kadaw* being an important social actor.

Keywords: *Nat Kadaw*, Schemas, Neo-animism

บทนำ

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออุษาคเนย์ มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนานที่เกิดจากการรวมกลุ่มความหลากหลายของเชื้อชาติ ความเชื่อ และวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีการติดต่อค้าขาย

ทำสงคราม หรือแม้กระทั่งถูกยึดครองโดยกลุ่มชนชาติมหาอำนาจบ่อยครั้ง (ออสบอร์น, 2544; ฮอลล์, 2549) ผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้จึงเรียนรู้ที่จะอาศัยอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทั้งด้านความเชื่อและวัฒนธรรม และเรียนรู้ในการปรับตัวเพื่อผสมผสานความเชื่อเดิมเข้ากับความเชื่อใหม่ ความเชื่อจึงเป็นบทเรียนบทแรก ๆ ของผู้คนในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการเรียนรู้ที่จะอาศัยอยู่ร่วมกันบนความหลากหลาย ดังพบการผสมผสานความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมที่เป็น “ผี” กับศาสนาอื่น อาทิ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธ เข้ากับการสถาปนาอาณาจักรต่าง ๆ และการจัดวางระบบตลอดจนโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนท้องถิ่นและในระดับนโยบาย ผ่านการสถาปนาอุดมการณ์ความทันสมัยและมหรรรรมความเชื่อที่มีการเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ (คมกฤษ อยู่เต็กเค่ง, 2560; สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2562)

ความเชื่อของศาสนาผีที่เป็นต้นทางของศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ล้วนเชื่อมโยงกับความเชื่อท้องถิ่น และสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนมีกระบวนการเชื่อมโยงตัวตนกับจิตวิญญาณผ่านพิธีกรรมเข้าทรง กรณีของประเทศเมียนมา (Bamford, 2019) ความเชื่อเกี่ยวกับ “นัต (Nats)” ที่มีความหมายครอบคลุมถึงผู้ทรงฤทธิ์ มีสถานะทางสังคมแบบกึ่งเทพกึ่งผี หากมีระดับที่สูงกว่าผีทั่วไป แต่ไม่เทียบเท่ากับเทพเจ้า ในบางช่วงเวลา การจัดระบบนัตครอบคลุมทั้งเทวดาและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ หน้าที่สำคัญของนัตคือ คอยปกป้องคุ้มครองให้ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยและมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต (องค์ บรรจุน, 2557, 2563, 2566; ศิริพัชร ฌานเชาว์วรรธน์ และมิ่ง ดันดา เสง, 2558) การตั้งคำถามกับการมีอยู่ของความเชื่อเรื่องผีและศาสนาผีกับภาวะสมัยใหม่ เป็นประเด็นถกเถียงสำคัญที่ได้รับความสนใจในวงวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในบทความฉบับนี้ ผู้วิจัยนำเสนอตัวอย่างของ “ประเทศเมียนมา” ที่มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับการบูชานัตซึ่งถูกสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเป็นประเด็นตั้งต้นของการโต้แย้ง การศึกษาของ Jackson and Bauman (2021) พบว่าศาสนาผีและพิธีกรรมไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อภาวะสมัยใหม่ หากแต่เป็นความคิดความเชื่อที่มีความสำคัญต่อระบบและโครงสร้างความสัมพันธ์ชุดใหม่ของคนในสังคม และงานของของอลิตา ฮาญวงษ์ (2563) ได้กล่าวถึงการดำรงอยู่ของความเชื่อที่

แตกต่างกันของคนในสังคมเมียนมาสะท้อนการดำรงอยู่ของนั้ร่วมกับความเชื่อในศาสนาอื่น และมโนทัศน์เกี่ยวกับโลกสังคม

การจัดการระบบความเชื่อและโครงข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนในสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีที่มีลักษณะเป็นนามธรรมผ่านการกระทำบนองค์ประกอบสำคัญด้านความเชื่อที่มีอิทธิพลเหนือวิถีชีวิตของชาวเมียนมานับว่ามีความคล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวล้านนาในเรื่องความสมดุลของร่างกาย ขวัญ และความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยองค์ประกอบดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปัจเจกบุคคลรับรู้ซ้ำ ๆ ผ่านปรากฏการณ์ทางสังคม ประสบการณ์ เรื่องเล่าและการดำเนินชีวิตประจำวัน ก่อนร้อยรัดเป็นความสัมพันธ์เชิงจินตนาการระหว่างปัจเจกบุคคลกับมโนทัศน์ด้านชีวิตในโลกสังคมซึ่งเข้ามาแทนที่ประสบการณ์และความทรงจำที่ไม่ถูกจัดหมวดหมู่ ในลักษณะเลื่อนไหลไปตามการรับรู้ การตีความ และการให้ความหมายใหม่ของปัจเจกบุคคล (de Certeau, 1984) การทำความเข้าใจกับการจัดการระบบความเชื่อกับการเปลี่ยนแปลงระบบและโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมผ่านพิธีกรรมเข้าทรงนัตและการปรากฏตัวของนัตกะดอว์ผู้มีเพศนอกขนบที่ไม่นิยามว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง บนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมเข้าทรงนัต และพิธีเฉลิมฉลองนัตในบริบทของสังคมเมียนมาที่มีความกดดันทางเพศและไม่ยอมรับความหลากหลายทางเพศ จึงเป็นประเด็นศึกษาที่มีความสำคัญ (Gilbert, 2022; Bénédicte, 2022a)

อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน สถานการณ์ความหลากหลายทางเพศในสังคมเมียนมาได้รับการปลดแอกมากขึ้นเรื่อย ๆ ในพื้นที่ทางสังคมพบการปรากฏตัวตนของคนข้ามเพศ และเกย์ หรือเพศนอกขนบของสังคมกระแสหลักเป็นจำนวนมาก แต่การปรากฏตัวดังกล่าวกลับเป็นเรื่องที่ไม่ได้รับการยอมรับในสังคมชาวเมียนมาที่นับถือศาสนาพุทธยังคงมีความเชื่อว่า เพศนอกขนบเหล่านี้เป็นบุคคลที่ได้รับผลจากกรรมในชาติที่แล้ว ที่กระทำการละเมิดต่อข้อบั้งคับของพุทธศาสนา แต่เมื่อพิจารณาในพื้นที่ความเชื่อเกี่ยวกับ “นัต” และตัวตนของ “นัตกะดอว์” การยอมรับบุคคลเพศนอกขนบกลับตรงกันข้าม กลุ่มของนัตกะดอว์ส่วนใหญ่ที่เป็นเพศนอกขนบ กลับกลายเป็นผู้ทรงอิทธิพล

ในสังคมเมียนมา (Eaint Thet Su, 2009; Ho, 2009; Ravangban, 2015) ดังนั้น บทความฉบับนี้ จะนำเสนอทั้งความเชื่อเกี่ยวกับนัต และพื้นที่ทางสังคมของนัตกะดอว์ ที่เชื่อมโยงกับมโนทัศน์กรอบอ้างอิงคน-ผี (Schema of people-and-ghost) แสดงให้เห็นว่า ชีวิตของมนุษย์ล้วนเชื่อมโยงกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และพร้อมเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ที่หลากหลายในมิติของปรากฏการณ์ทางสังคม

ทบทวนวรรณกรรม

ทฤษฎีกรอบอ้างอิง (Schemata Theory) เป็นส่วนหนึ่งของศาสตร์ด้านจิตวิทยาการรู้คิด (Cognitive Psychology) ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในของปัจเจกบุคคล ได้แก่ ตัวแบบทางจิต (Mental Model) ในส่วนของความทรงจำช่วงยาว (Long-term Memory) ซึ่งเป็นหน่วยสำคัญในการจัดระบบความคิดและความรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับมโนทัศน์ทางโลกสังคม ซึ่งช่วยในการตีความข้อมูลที่ได้รับจากประสบการณ์และความทรงจำ เพื่อนำไปสู่การประกอบสร้างความรู้ ความเข้าใจและการกระทำของบุคคล กรอบอ้างอิงคน-ผี หมายถึง โครงสร้างความคิดของปัจเจกบุคคลที่มีวิธีการทำงาน ผ่านการตอบสนองต่อสิ่งเร้าและการรับรู้ข้อมูลจากกรอบอ้างอิงอื่นที่ปัจเจกบุคคลกระทำผ่านประสาทสัมผัส ก่อนเปลี่ยนแปลงข้อมูลนั้นเป็นความรู้ความเข้าใจเพื่อกำหนดทิศทางการกระทำและกิจกรรมที่ปัจเจกบุคคลใช้เพื่อสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ปัจเจกจะรับข้อมูลเพิ่มเติมได้ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการกรอบอ้างอิงในลักษณะยืดหยุ่น ผ่านกลไกการทำงานของกระบวนการสร้างกรอบอ้างอิงซึ่งเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ (Neisser, 1976) โดยกรอบอ้างอิงบ่งชี้ (Attributive Schemas) มีบทบาทสำคัญต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะของการเชื่อมบุคคลเข้ากับโลกสังคมในหลากหลายรูปแบบ พื้นที่ และเวลา Descola (2013) เสนอว่ากรอบอ้างอิงช่วยในการทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์ของบุคคล กลุ่ม และสังคมที่มีต่อวัตถุ พื้นที่ และเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งในบทความนี้ ผู้วิจัยใช้มโนทัศน์กรอบอ้างอิงคน-ผี เพื่อทำความเข้าใจกับความเชื่อเรื่องนัตของชาวเมียนมากับการเปลี่ยนแปลงปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่พิธีกรรมและการสถาปนาพื้นที่ทางสังคมใหม่ โดยมี “นัตกะดอว์” หรือร่างทรงเพศนอกขนบ

เป็นผู้แสดงทางสังคม (Social Actor) ผู้วิจัยสนับสนุนข้อเสนอของ Bauer (1993: 285-297) และได้แย้งว่า การเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิงคน-ผี ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสมดุลระหว่างการผสมผสาน (Assimilation) ข้อมูลชุดใหม่เข้ากับกรอบอ้างอิงเดิม กับการปรับเปลี่ยน (Accommodation) กรอบอ้างอิงที่เกิดจากการเรียนรู้เรื่องราวใหม่หรือมีประสบการณ์ใหม่ อาจนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านด้านการรับรู้ การตีความและการแสดงออกของปัจเจกบุคคล ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงระบบและโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนบนพื้นที่ทางสังคมที่ประกอบสร้างขึ้น

แนวคิดเรื่องวิญญาณนิยมใหม่ (Neo-animism) ให้ความสำคัญกับการศึกษาและทำความเข้าใจกับ “สิ่งอื่นนอกเหนือไปจากมนุษย์ (Other-than-human Persons) ตลอดจนความรู้สึกอันซับซ้อนที่ควบคุมตัวตนและระบบชีวิต หรือที่ Marcel Wissenburg เรียกว่า Gaianism หมายความว่า การศึกษาที่ให้โลกเป็นศูนย์กลางของสิ่งทั้งหลาย ในลักษณะที่เป็นองค์รวม โดยมีความเชื่อเรื่องวิญญาณเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแบ่งปันและเชื่อมโยงความรู้สึกของคนในสังคม (Donahue, 2010) ผู้วิจัยคาดหวังว่าข้อเสนอเรื่องภววิทยาวิญญาณนิยมใหม่ (Neo-animism Ontology) (Harvey, 2005; Descola, 2013: 352) ซึ่งให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ สภาพแวดล้อมทางสังคม การหมุนเวียนของข้อมูล เทคโนโลยีพลังงานและวัตถุต่าง ๆ จะช่วยเติมเต็มข้อโต้แย้งหลักของบทความนี้ ในประเด็นด้านการยอมรับในความหลากหลายของความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีส่วนกำหนดความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสรรพสิ่ง ผ่านการศึกษาที่วางอยู่บนหลักเหตุและผล เพื่อทำความเข้าใจกับรูปแบบการสื่อสารของมนุษย์กับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ การบูรณาการทรัพยากร การแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์และการบริการระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งทางสังคม (Social Beings) ซึ่งข้อโต้แย้งนี้เป็นประเด็นใหม่ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากนักคิดร่วมสมัยจำนวนมาก (de Castro, 1998; Descola, 2013; Kohn, 2013; Lilly, 2016; Sprenger, 2021)

ผู้วิจัยหวังว่าบทความนี้จะเปิดเผยความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและทับซ้อนระหว่าง คน ผี และร่างทรง ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในชีวิตประจำวันของชาวเมียนมา

ที่สะท้อนปัญหาสังคมจำนวนมาก อาทิ ความเจ็บป่วย ความเหลื่อมล้ำ ความยากจน ความเศร้า ความวิตกกังวล ความทุกข์ การถูกทอดทิ้ง การขาดที่พึ่ง และความรู้สึกไม่ปลอดภัย ไม่มั่นคงที่กระทำผ่านคำอ้อนวอนและบทสวดที่ไม่ถูกได้ยินโดยรัฐและผู้ปกครอง หากแต่ถูกเชื่อมโยงไว้อย่างเร้นลับและลึกซึ้งเข้ากับพิธีกรรมเข้าทรง และคำอวยพรของนัตกะดอร์

วิธีการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญสองประการคือ เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิงคน-ผีที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องนัตและการสถาปนาพื้นที่ทางสังคมของนัตกะดอร์ในพิธีกรรมบูชาในสังคมเมียนมา ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสาร (Documentary Study) ร่วมกับวิธีการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล (Digital Ethnography) จากฐานข้อมูลดิจิทัล อาทิ AnthroSource, ASSIA, Wilson Web, CSA, Sociological Abstracts ฐานข้อมูลระดับชาติ เช่น Center for Burma Studies และสื่อออนไลน์ ประกอบด้วย โปรแกรมสังคมออนไลน์ Facebook โปรแกรมวิดีโอออนไลน์ YouTube โปรแกรมวิดีโอออนไลน์แบบสั้น Tik Tok และโปรแกรมสังคมออนไลน์ X ซึ่งผู้บริหารสื่อมีความสามารถในการโน้มน้าว (Influencer) และมีผู้ติดตามมากกว่า 1 แสนคน ในช่วงปี พ.ศ. 2556-2566 โดยใช้หลักการคัดเลือกเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิของ Mogalakwe (2006) ได้แก่ ประการแรก ความจริงของเอกสาร ได้แก่ ความเป็นต้นฉบับจากแหล่งที่มาซึ่งน่าเชื่อถือและมีข้อมูลรายละเอียดชัดเจน ประการที่สอง ความถูกต้องของเอกสารที่มุ่งนำเสนอข้อเท็จจริงซึ่งเทียบเคียงกับบริบทได้ ประการที่สาม ความเป็นตัวแทนของเอกสารที่สะท้อนเนื้อหาและประเภทของเอกสารซึ่งนำเสนอความเป็นตัวแทนในบริบทนั้น ๆ และประการสุดท้าย ความหมายของเอกสารที่สื่อความชัดเจนไม่คลุมเครือ ปราศจากอคติ และตระหนักถึงความสอดคล้องระหว่างบริบทแวดล้อมและสาระสำคัญของเอกสาร โดยมีขั้นตอนการจำแนกประเภทเอกสารตามกรอบแนวคิดการประกอบสร้างของทฤษฎีฐานราก (Constructive Grounded Theory) ของ Charmaz (2006) ร่วมกับ Glaser and

Strauss (1967) เพื่อจัดทำและจำแนกรหัส (Code) ออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ การเปิดรหัส (Open Coding) การค้นหาแก่นรหัส (Axial Coding) และการเลือกรหัส (Selective Coding) (Glaser & Strauss, 1967) โดยกำหนดคำสำคัญ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องนัต พิธีกรรม บูชานัต นัตกะดอร์ และวิญญูณนิยมใหม่ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เริ่มจากการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล (Categories/ Themes) เพื่อเชื่อมโยงหมวดหมู่ดังกล่าวก่อนพัฒนาเป็นข้อค้นพบเชิงทฤษฎี เพื่ออธิบายกระบวนการของเหตุการณ์ (Events) กิจกรรม (Activities) การกระทำ (Actions) และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ที่เกิดขึ้นในกระบวนการพิธีกรรมตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการศึกษา

1. สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับนัต

การบูชานัตเป็นความเชื่อในศาสนาผีแบบท้องถิ่น ที่มีการจัดระเบียบและจัดโครงสร้างชัดเจนที่สุดในสังคมเมียนมา หรืออาจกล่าวได้ว่า นัตเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างศาสนาที่เข้ามาภายหลังอย่างศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธกับระบบการจัดช่วงชั้นทางสังคมในเมียนมา ผลการศึกษา พบว่า ระบบการบูชานัต มีการกำหนดนัตในโครงสร้าง 3 ประเภท คือ นัตพุทธ นัตใน และนัตนอก นับเป็นรายปัจเจกได้ถึง 111 คน ดังพอสรุปได้ ดังนี้

นัตพุทธ มีทั้งสิ้น 37 คน เป็นนัตที่กำเนิดจากการหลอมรวมความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ากับตำนานท้องถิ่น ซึ่งเรื่องนัตพุทธของชาวเมียนมากล่าวในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น นัตท้าวสักกะ หรือนัตพระอินทร์

นัตใน มีทั้งสิ้น 37 คนเช่นกัน กำหนดขึ้นจากอาณาบริเวณทางกายภาพ หมายถึง นัตที่อยู่ในเขตกำแพงพระเจดีย์ชเวซีโง่ง เมืองพุกาม ปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโนรธาถึงนัตบางตนในกลุ่มนี้ปรากฏชื่อทั้งในคัมภีร์พุทธศาสนา และพราหมณ์-ฮินดู (องค์ บรรจุน, 2557, 2566; กฤติธี ศรีเกตุ, 2564ก; Bénédicte, 2002)

นัตนอก เป็นนัตอีกประเภทที่กำหนดขึ้นโดยใช้อาณาบริเวณทางกายภาพ หมายถึง นัตที่อยู่นอกเขตกำแพงพระเจดีย์ชเวตโขง ถือเป็นนัตที่ทรงอิทธิพลทางความเชื่อของชาวเมียนมา ที่ยังคงได้รับการบูชามากที่สุดจนถึงปัจจุบัน (อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม, 2561; ลลิตา หาญวงษ์, 2561)

ในปัจจุบัน นัตนอกเป็นกลุ่มนัตที่ได้รับความนิยมกราบไหว้บูชาและประทับร่างทรงมากที่สุด ซึ่งมีจำนวนมากจนเกินกว่าที่ระบุอยู่ในสารบบนัต 37 ตน เนื่องจากชาวเมียนมาในปัจจุบันเลือกนับถือตามความนิยม ในลักษณะที่เป็นอิสระจากบรรทัดฐานทางสังคมหรือประเพณีแบบโบราณ ทำให้การนับถือนัตเป็นความนิยมและเสรีภาพส่วนบุคคลตามกรอบอ้างอิงคน-ผี ที่มีลักษณะสะสมจนทำให้ระบบความเชื่อเรื่องนัตมีลักษณะเลื่อนไหล ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและพิธีกรรมเข้าทรงภาพรวม การคงอยู่ของนัตนอกเกิดจากคุณลักษณะเฉพาะของนัต ที่สามารถตอบสนองความต้องการของชาวเมียนมาได้มากกว่าการกระทำตามกรอบวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม ดังพบว่า นัตนอกเป็นกลุ่มซึ่งมีการเข้าทรงมากที่สุด และนับวันยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามกระแสความนิยมและความต้องการของชาวเมียนมา (Bénédicte, & Munier-Gaillard, 2019: 13; องค์ บรรจุน, 2563)

1.1 พัฒนาการความเชื่อเรื่องนัต

ความเชื่อเกี่ยวกับนัต มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวเมียนมาตั้งแต่อดีตและถูกสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในสังคมเมียนมาจะมีบุคคลสำคัญมากมายที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และการเมือง แต่ไม่ใช่ทุกคน ที่เสียชีวิตแล้วจะกลายเป็นนัต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นัตอาจไม่ได้เชื่อมโยงกับสถานภาพหรือชนชั้นทางสังคมของผู้ตาย หากแต่เงื่อนไขของการเข้าสู่ความเป็นนัตมีลักษณะเลื่อนไหล เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและระบบคุณค่าที่คนในสังคมยึดถือ โดยจำแนกได้ 4 ประการดังนี้ (ลลิตา หาญวงษ์, 2561; กฤติธี ศรีเกตุ, 2564ก, ข; องค์ บรรจุน, 2566; Bénédicte, 2022b)

ประการแรก สภาวะการตายที่ผิดธรรมชาติ หรือมีรูปแบบของการตายที่ไม่ได้เกิดจากการหมดอายุขัย เป็นการตายที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขสังคม หรือตายจากเหตุการณ์ที่ไม่ได้

ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น ถูกลอบฆ่า ถูกทำร้ายจนตาย ผูกคอตาย ถูกวางยาพิษ หรือ แม้กระทั่งถูกไฟฟ้า ครอบคลุมการตายทั้งที่เจตนาหรือเกิดจากการกระทำโดยบุคคลอื่น

ประการที่สอง การตายด้วยความทุกข์ทรมาน ซึ่งผู้ตายแสดงอาการเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ก่อนสิ้นใจ และความทุกข์ทรมานนั้นถูกรับรู้จากผู้คนในสังคม

ประการที่สาม เกิดจากการยอมรับและผสมผสานความเชื่อของศาสนาอื่น ได้แก่ ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น นัตพระสุรัสวดี นัตท้าวจตุโลกบาล นัตพระพิณเนศวร หรือการคิดตามแบบพุทธศาสนา เช่น การสถาปนานัตพระอินทร์เพื่อให้เป็นนัตที่มีอำนาจเหนือนัตทั้งปวงในสมัยของพระเจ้าอโนรธามังช่อ

ประการสุดท้าย การถูกสถาปนาโดยรัฐหรือผู้ปกครอง ภายใต้กรอบอ้างอิงและความเชื่อชุดใหม่ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกรอบอ้างอิงของศาสนาอื่น กรอบอ้างอิงเรื่องภาวะสมัยใหม่ที่ถูกผนวกเข้ากับความเชื่อท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องนัต (องค์ บรรจุน, 2557; อรณุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม, 2555, 2561; กฤติธี ศรีเกตุ, 2564ก, ข; สุภรัตน์ ตีตะกุล, 2564)

การกลายเป็นนัต จึงเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเลื่อนไหลตามอิทธิพลทั้งจากปัจจัยภายในคือ ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการตายที่ผิดปกติ ความเชื่อเรื่องความแค้นเคืองเนื่องจากถูกกระทำโดยอำนาจที่ไม่ชอบธรรมของผู้ปกครอง กับปัจจัยภายนอก ได้แก่ การถูกสถาปนาโดยรัฐหรือผู้ปกครอง บรรทัดฐานทางสังคม และวิถีประเพณีที่คนในสังคมยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังพบหลักฐานจากกรณีตัวอย่างที่สะท้อนพัฒนาการความเชื่อเรื่องนัตและการกลายเป็นนัตตนสำคัญ 3 ตน ที่ได้รับการยอมรับนับถือในสังคมเมียนมา ดังนี้

มิงมหาศรีนัต

งานเขียนเรื่อง *นัตพม่ากับการเมืองวัฒนธรรม: ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองวัฒนธรรมในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตในประเทศเมียนมา* ของ กฤติธี ศรีเกตุ (2564ก) เปิดเผยกำเนิดของมิงมหาศรีนัต ซึ่งอยู่ในวงศ์หุตตะบ่อง หรือหม่องตังเต้ ว่าเมื่อครั้งยังมีชีวิตเป็นผู้ที่มีพลังกำลังมาก รูปร่างน่าตาดี จึงเป็นที่รักใคร่ของผู้คนทั้งหลาย จนทำให้ถูกระวางโดยเจ้าเมืองตะกองและในที่สุดถูกวางแผนฆ่า เมื่อตายไปจึงกลายเป็นผีร้ายสิงสู่อยู่ที่ต้นไม้ จนเจ้าเมืองตะกองต้องสั่งให้ขุดต้นไม้ดังกล่าวขึ้นมาแล้วทิ้งลงไปในแม่น้ำอิรวดีเรื่องราวจึงสงบลง

จน 300 ปีต่อมาจึงเกิดเรื่องเล่าขานสืบทอดกันมาอีกว่า หม่องดิ่งเต้ได้มาเข้าเฝ้าพระเจ้าเต่หลี่จ๋อง บอกให้นำขนไม้ขึ้นจากน้ำและประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาตน แลกกับการช่วยปกป้องคุ้มครองอาณาจักร พระเจ้าเต่หลี่จ๋องเชื่อและทำตาม และสถาปนาหม่องดิ่งเต้ให้เป็นนั้ตหลวงประจำราชอาณาจักรมีฉายาว่า “มิงมหาศรีนั้ต” ชาวเมียนมาบอกเล่ากันต่อมามีนั้นคือมูลเหตุของความสงบสุขของสังคมในขณะนั้น (กฤติธิ์ ศรีเกตุ, 2564ก: 1828)

นั้ตสองพี่น้อง

การกำเนิดของนั้ตสองพี่น้อง สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนั้ตกับผู้ปกครองผ่านการผลิตซ้ำของเรื่องเล่าและความทรงจำในรูปของตำนาน ที่ถูกเล่าขานต่อกันมาว่า หม่องพะยะตะกับพี่ชาย เป็นผู้ที่มีกำลังแกร่งกล้าเนื่องจากแอบไปกินเนื้อศพของผู้เล่นแร่แปรธาตุ จนเป็นเหตุให้พระเจ้ามุ่นหะแห่งเมืองสะเทิม เกิดความระแวงว่าจะมีผู้มีบารมีเสมอกับตน และเป็นภัยต่อราชบัลลังก์ จึงมีพระบัญชาให้จับสองพี่น้องและให้ฆ่าคนพี่ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นนั้ตทำหน้าที่เฝ้าเมืองสะเทิม ส่วนคนน้องมีพลังเกินมนุษย์เนื่องจากแอบกินเนื้อศพได้หลบหนีไปเมืองพุกาม พระเจ้าอโนรธามังช่อจึงมอบหมายให้ทำหน้าที่เก็บดอกไม้จากเขาไปปามาส่งวังหลวง แต่ต่อมาเมื่อพบรักกับยักษ์ผู้ถือศีลกินมังสวิรัตชื่อ แมววรรณะ และเกิดลูกชายสองคนชื่อ ขเวพิญจีและขเวพิญแก ทำให้คนน้องบกพร่องในราชกิจไม่ได้ส่งดอกไม้ไปถวายวังหลวงตามที่ได้รับมอบหมาย จึงถูกพระเจ้าอโนรธามังช่อสั่งประหารชีวิตและพรากรูกชายทั้งสองคนมาชุบเลี้ยงไว้เอง เป็นเหตุให้แม่ยักษ์ตรอมใจตายและกลายเป็นนั้ตชื่อโปปาแมต้อ หรือ เจ้าแม่โปปา ต่อมาในระหว่างทางที่พระเจ้าอโนรธามังช่อเดินทางไปเมืองคันทลาราชเพื่ออัญเชิญพระเจี๊ยะแก้ว ได้มีรับสั่งให้สร้างเจดีย์สมปรารถนา ไว้ที่หมู่บ้านต้องปะโยง โดยให้ทุกคนที่ตามเสด็จนำแผ่นอิฐคนละแผ่นมาก่อพระเจดีย์นั้น สองพี่น้องมัวเถลไถลและละเลยหน้าที่จึงถูกพระเจ้าอโนรธามังช่อสั่งประหารตายตกตามพ่อแม่ไป ทำให้ผีสองพี่น้องกลายเป็นนั้ตที่ดุร้ายและตามรังควานขบวนเสด็จ จนพระเจ้าอโนรธามังช่อต้องมีรับสั่งให้สร้างศาลนั้ตขึ้นข้างพระเจดีย์นั้น เพื่อให้นั้ตสองพี่น้องไปสิงสถิตอยู่และกลายเป็นนั้ตเฝ้าเจดีย์ไปในที่สุด (อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม, 2555: 208-209)

นัตนางกะไร หรือพะโคแมดอ

งานศึกษาเรื่อง *ความเชื่อเรื่องนัต (Nat) ในสังคมเมียนมา* ของ ฌ็อง-ลูวี ทศรส (2540: 26) อธิบายตำนานนางกะไร หรือพะโคแมดอ ไว้โดยสรุปว่า นางกะไรเป็นกระปิที่เก็บเข้าชายกำพร้าองค์หนึ่งมาเลี้ยงดู ครั้นเจ้าชายโตเป็นหนุ่มไปทวงราชบัลลังก์คืนได้สำเร็จและไม่กลับไปหานางกะไรแม่บุญธรรมอีกเลย ทำให้นางกะไรคิดถึงและต้องการพบหน้าลูก จึงเที่ยวออกวิ่งตามหาและอาละวาดกับผู้คนจนเป็นที่โจษจันกันทั่วไป เมื่อเจ้าชายได้ยินเข้าก็รู้สึกอับอายที่ตนเองมีแม่บุญธรรมเป็นควาย จึงมีคำสั่งให้ทหารออกไปปราบและจับแม่บุญธรรมฆ่าเสีย แต่หลังจากฆ่าแม่ก็เกิดความรู้สึกผิดและละอายใจจึงจัดพิธีศพให้นางกะไรอย่างใหญ่โต เมื่อประชาชนรู้เรื่องเข้าจึงกลายเป็นเรื่องที่เล่าขานสืบทอดกันมา จนเกิดความรู้สึกผิดต่อแม่ควายซึ่งกลายเป็นนัตนางกะไร หรือพะโคแมดอ

โดยสรุป ความเชื่อเรื่องนัตและการบูชานัตเป็นความเชื่อในศาสนาผีแบบท้องถิ่นที่มีระบบและโครงสร้างที่ชัดเจนที่สุดในสังคมเมียนมา ก่อนมีการผสมผสานเข้ากับความเชื่อและศาสนาที่เข้ามาในภายหลังอย่างศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาพุทธ ผลการศึกษาพบว่าระบบบูชานัตถูกเชื่อมโยงไว้กับโครงสร้างนัต 3 ประเภทที่มีลำดับชั้นแตกต่างกัน คือนัตพุทธ นัตใน และนัตนอก รวมเป็นรายปัจเจกถึง 111 คน โดยนัตพุทธทั้ง 37 คน มีกำเนิดมาจากการบูรณาการความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ากับตำนานท้องถิ่นเรื่องนัตซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา สำหรับนัตใน มีทั้งสิ้น 37 คนถูกกำหนดขึ้นโดยพระเจ้าอโนรธาแห่งมอญใช้อาณาบริเวณทางกายภาพหรือที่อยู่อาศัยของนัตในเขตกำแพงพระเจดีย์ชเวสิกองเมืองพุกาม เป็นหลักการจำแนกและยังพบหลักฐานสมัยพระเจ้าอโนรธาแห่งมอญว่านัตในบางตนในกลุ่มนี้ปรากฏชื่อทั้งในคัมภีร์พุทธศาสนาและพราหมณ์-ฮินดู (องค์ บรรจง, 2557, 2566; กฤติธี ศรีเกตุ, 2564ก; Bénédicte, 2002) ส่วนนัตนอก ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยใช้อาณาบริเวณทางกายภาพ หมายถึง นัตที่อาศัยอยู่นอกเขตกำแพงพระเจดีย์ชเวสิกอง นัตกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ทรงอิทธิพลทางความเชื่อของสามัญชนชาวเมียนมาทั่วไปมากที่สุด อย่างไรก็ตาม การที่ชาวเมียนมาเลือกนับถือนัตตามความนิยม ในลักษณะที่เป็นอิสระจากบรรทัดฐานทางสังคมหรือประเพณีแบบโบราณ ทำให้กรอบอ้างอิงเรื่องนัตมีลักษณะเลื่อนไหลและรูปแบบของ

ปฏิบัติการเพื่อแสดงออกซึ่งความเคารพเป็นเสรีภาพส่วนบุคคล การคงอยู่ของนันทนอกจึงเกิดจากปัจจัยภายในของปัจเจกบุคคลร่วมกับเรื่องเล่าและตำนานเกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะของนัตแต่ละตน ตลอดจนพลังอำนาจในการตอบสนองความต้องการของชาวเมียนมา ดังพบหลักฐานจากการเพิ่มขึ้นของนันทนอกและการเข้าทรงที่มีจำนวนมากที่สุดในปัจจุบัน (อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม, 2561; สลิตา หาญวงษ์, 2561)

1.2 พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องนัต

ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าการบูชานัตเกิดขึ้นในสังคมเมียนมาตั้งแต่เมื่อใด แต่พบการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อเรื่องนัตในช่วงสมัยพระเจ้าอโนรธามังช่อ (ค.ศ. 1044-1077) หลังการเข้ามาของภาวะสมัยใหม่ในรูปของการขึ้นชมและการจัดวางอุดมการณ์ของรัฐผ่านการเผยแผ่ศาสนาพุทธของชนชั้นปกครอง เพื่อให้ง่ายต่อการบริหารราชการแผ่นดิน พระเจ้าอโนรธามังช่อได้พยายามรวบรวมดินแดนต่าง ๆ ผ่านการสถาปนาความเชื่อชุดใหม่ในหมู่ประชาชน ในรูปของประกาศการจัดระบบความเชื่อชุดใหม่เรื่องนัตของชาวเมียนมา พร้อมกันนั้นก็ประกาศยกเลิกพิธีกรรมบูชานัตทั้งแผ่นดินและรวบรวมนัตทั้งหมดเข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจ ตลอดจนจัดวางระบบนัตขึ้นใหม่หรือที่เรียกว่า “ระบบนัต 37 ตน” โดยกล่าวอ้างถึงความจำเป็นในการล้มล้างระบบความเชื่อเดิมว่าเนื่องจากเป็นเรื่องงมงายไร้เหตุผล (องค์ บรรจุน, 2557; กฤติธิ์ ศรีเกตุ, 2564ก, ข; Guthrie, 2004; Bénédicte, 2022a, b; Gilbert, 2022)

การจัดระบบนัตใหม่ เป็นภาพสะท้อนกุศโลบายทางการเมืองของพระเจ้าอโนรธามังช่อ ที่มุ่งหวังจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมใหม่ ผ่านการสลายระบบความเชื่อชุดเดิมและสถาปนาระบบความเชื่อชุดใหม่ โดยจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดใหม่บนพื้นที่สังคมที่ถูกทับซ้อนบนพื้นที่ทางกายภาพที่ใช้ประกอบพิธีกรรม หลักฐานสำคัญได้แก่การเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมของนัตจากผีท้องถิ่นซึ่งเป็นที่เคารพบูชาอย่างกว้างขวางของชาวเมียนมา เป็นผู้ปกครองภูมิจัดระเบียบและสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา กุศโลบายนี้แม้ว่าจะช่วยลดการต่อต้านจากคนในสังคมลงได้ แต่ก็ทำให้เกิดการประกอบสร้างพื้นที่

แห่งใหม่เพื่อประกอบพิธีกรรมตามบ้านเรือนและที่รโหฐาน (กฤติธี ศรีเกตุ, 2564ข; องค์ บรรจุน, 2566; Bénédicte, 2022a, 2022b)

การผสมผสานระหว่างความเชื่อเดิมเร่ร่อนเข้ากับความเชื่อใหม่ของพระเจ้าโนรธามังขอ กระทำขึ้นพร้อม ๆ กับการลดสถานะของนัตท้องถิ่นหรือนัตนอกให้อยู่ภายใต้ระบบนัตหลวง การกวาดล้างทำลายศาลนัตและร่างทรงนัตครั้งใหญ่หลายครั้ง เพื่อให้การจัดระเบียบสังคมและจัดวางอุดมการณ์ใหม่ที่สอดคล้องกับค่านิยมและอุดมการณ์ของผู้ปกครอง กระทำผ่านการจัดระบบการใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บน “ภูเขาโปปา” ซึ่งตามตำนานทางศาสนาสมมติให้เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่สถิตย์ของเทวดา การรวบรวมนัตท้องถิ่นทั้งปวงและจัดวางโครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ กระทำผ่านการปฏิรูประบบนัตที่ถูกสถาปนาขึ้นโดยกษัตริย์ ภายใต้กรอบความเชื่อชุดใหม่ของศาสนาพุทธที่เข้ามาแทนที่ศาสนาผี โดยเชื่อมโยงเทวดาจากศาสนาพุทธ อย่างเช่น ท้าวสักกะ หรือพระอินทร์ ให้เป็นผู้ที่มีอำนาจอยู่เหนือ มิงมหาศรีนัต ซึ่งถูกสถาปนาโดยกษัตริย์เพื่อให้เป็นเจ้าแห่งนัตทั้งปวง (อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม, 2555, 2561; Bénédicte, 2022a)

1.3 วิถีแห่งการบูชา

แม้ว่าศาลนัตที่ตั้งอยู่ตามชุมชนท้องถิ่นในเมียนมาจะเคยถูกทำลายลงไปเป็นจำนวนมาก แต่นัตท้องถิ่นก็ยังทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชาวเมียนมาเสมอมา ในปัจจุบันมีการสร้างศาลนัตทั่วไปในเมียนมา ทั้งในพื้นที่สาธารณะในเมืองและนอกเมือง ตลอดจนตามบ้านเรือนที่พบทั้งหิ้งพระและหิ้งนัตตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน (องค์ บรรจุน, 2557; สลิตา หาญวงษ์, 2561; กฤติธี ศรีเกตุ, 2564ก) อย่างไรก็ตามพบว่า เครื่องเช่นไห้วบวงสรวงที่ใช้ในพิธีกรรมบูชาแตกต่างกันไปตามระดับชั้นของนัต ซึ่งมีความเป็นมา ลักษณะนิสัย รสนิยม และบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้ กระบวนการพิธีกรรม ความถี่ที่จัดบูชาและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลเมียนมากับนัตแต่ละตน ยังแตกต่างกันตามสถานะทางเศรษฐกิจสังคมและสภาพปัญหา (อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม, 2555) โดยทั่วไปพิธีกรรมเพื่อเช่นไห้วบวงสรวงนัตเรือน เป็นหน้าที่ของเจ้าเรือนในการจัดเครื่องบูชาทั้งวัตถุสิ่งของแก่นัตเป็นประจำทุกวัน หากแต่ยึดหยุ่นตามความพร้อมและความต้องการของเจ้าเรือน

แต่โดยทั่วไปมักเริ่มจากการตั้งหิ้งบูชาหน้าตัก ที่บริเวณผนังหน้าบ้าน ไม่ไกลจากหิ้งพระหรือตั้งอยู่
สองข้างของหิ้งพระ ในส่วนของร้านค้า นิยมตั้งศาลนัตไว้หน้าร้านเพื่อให้ทันตาพาโชคติและ
ท่ามาค้าขายคล่องตัว ในรถเข็นขายของบางคันก็พบรูปสลักนัตประดับไว้เพื่อความเป็น
สิริมงคล (องค์ บรรจุน, 2557; 2566)

เครื่องบูชาหน้าตักเรือน ประกอบด้วย มะพร้าวหางหนูที่มีรูปและขนาดผลสวยงาม
ไม่มีตำหนิ คัดด้วยผ้าสีแดงสด ที่สมมุติว่าเป็นมิงมหาศรีรินต์ บางบ้านเชื่อว่ามะพร้าวเป็นภาพ
แทนของการดื่มน้ำจากกองไฟ โดยอธิบายว่าเพราะมะพร้าวเป็นสมุนไพรที่ช่วยรักษาแผล
พุพอง สำหรับผ้าแดงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันไป บางบ้านเชื่อว่า สีแดงเป็น
ภาพแทนของขเวเมียตหน้าตัก น้องสาวซึ่งมีจิตใจกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และยังใช้เป็นสัญลักษณ์
แทนความโกรธแค้นของผู้เป็นน้องสาว ที่กระโดดเข้ากองไฟตายตามพี่ชายไปตามที่ปรากฏ
ในตำนาน บางบ้านเชื่อว่าสีแดง เป็นสัญลักษณ์ของความสะเดก รำรวย ความเจริญรุ่งเรือง
ในการค้าขาย บางบ้านคัดผ้าสีขาวไว้ใต้ผ้าสีแดง เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธ โดยมีความ
เชื่อว่าสีขาวช่วยปกป้องมิงมหาศรีรินต์จากผ้าแดง ซึ่งหมายถึงความร้อนและไฟ สำหรับ
จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีกรรมพบว่ามีอาการคล้ายคลึงกัน คือ เพื่อเป็นสิริมงคล
แก่บ้านเรือนและสมาชิกที่อาศัยอยู่ในเรือนนั้น (ณัฐวิ ทศรส, 2540; อรุณ นิมมธรรม และ
วิรัช นิมมธรรม, 2555; สารคดี Spirit of Asia ตอน ผืนดิน, 2557) นอกจากกระบวนการ
พิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม การศึกษาของณัฐวิ ทศรส (2540: 34-35) พบว่า พิธีกรรม
บูชาหน้าตักได้ถูกสะท้อนผ่านบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับนัต ซึ่งถูกรวบรวมขึ้นโดย อุ วิน เผ โดยมี
อัจฉรา สมบูรณ์ เป็นผู้แปล ในเนื้อเพลงบรรยายถึงการเดินทางของชาวเมียนมาเพื่อไปร่วม
เทศกาลบูชาหน้าตัก ณ หมู่บ้านต้องปะโยง ที่เต็มไปด้วยความสนุกสนานและความบันเทิง

2. บทบาทของนัตกะดอร์กับการสถาปนาพื้นที่ทางสังคม

พื้นที่ทางสังคมของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ หรือบุคคลเพศนอกขนบของ
สังคมเมียนมา ในการรับรู้ของผู้คนในสังคมเมียนมา การที่บุคคลหนึ่งเกิดมาแล้วมีเพศกำเนิด
ทางกายภาพ ไม่สอดคล้องกับเพศสภาพที่สังคมกำหนด ล้วนส่งผลให้บุคคลเหล่านั้น
กลายเป็นอื่นในสายตาของผู้คนในสังคม งานศึกษาของ Gilbert (2022) ได้อธิบายพื้นที่ทาง

สังคม ที่อาศัยความเชื่อเกี่ยวกับนัต ปรากฏเพศนอกขนบใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 คือ คนข้ามเพศ หรือเรียกสถานะว่า “เปิด” เป็นบุคคลที่แสดงออกชัดเจนว่าต้องการเป็นเพศหญิง แม้ว่าร่างกายจะต้องใช้ฮอร์โมนในการปรับรูปร่างก็ตาม ในระดับที่ 2 คือ เกย์ หรือเรียกสถานะว่า “ซ่อน” บางครั้งเป็นชาย บางครั้งมีกิริยาแบบเพศหญิง ไม่มีสถานะทางเพศเด่นชัดไปในแบบใดแบบหนึ่ง และระดับที่สาม ผู้ชาย หรือเรียกว่า “ผู้ชาย” นำเสนอตัวตนแบบเพศชายกระแสหลัก โดยทั้งสามระดับของเพศนอกขนบ ในพื้นที่พิธีกรรมเกี่ยวกับนัตกะดอร์ พบระดับที่ 1 และ 2 มากที่สุด อาจกล่าวได้ว่า “นัตกะดอร์” เพศนอกขนบอาจเป็นคนข้ามเพศ หรือเกย์ หรืออื่น ๆ ที่ไม่ได้นิยาม

“นัตกะดอร์” หรือร่างทรงเพศนอกขนบ เป็นผู้แสดงทางสังคม (Social Actor) ซึ่งมีบทบาทเป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับนัต ในขณะที่ปัจเจกบุคคลแปลงเสียงบอกเล่าความทุกข์และความต้องการของตนเอง นัตกะดอร์แสดงบทบาทเป็นผู้รับฟัง รับรู้ ตีความและส่งสารต่อให้แก่ นัต โดยอาศัยคุณสมบัติพิเศษทางเพศสภาพของนัตกะดอร์ ซึ่งเชื่อว่ามีสถานะความเป็นกลางคือ ไม่ใช่ทั้งหญิงและชาย ทำให้ทั้งนัตผู้หญิงและนัตผู้ชายสามารถประทับร่างทรงโดยใช้ร่างกายของนัตกะดอร์ เพื่อรับและส่งสารและใช้พลังอำนาจเพื่อประสาทรให้แก่นุญช์ผู้เป่าเสียงร้องขอได้

การเกิดความนิยมในการประกอบพิธีกรรมบูชา นัตโดยนัตกะดอร์นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1977 เป็นต้นมา จึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสำคัญ ดังพบหลักฐานในเชิงปริมาณของผู้คนทั้งเพศชาย เพศหญิง และเพศวิถีอื่น ๆ ที่เข้าเป็นสมาชิกในสำนักบูชานัตจำนวนมาก จนส่งผลให้เทศกาลเฉลิมฉลองนัตประจำปี กลายเป็นแหล่งรวมบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และเกิดการปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทั้งในเชิงสังคม วัฒนธรรมและจิตรกรรมอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ นัตกะดอร์เลือกใช้ความซับซ้อนและความคลุมเครือของเพศสภาพในการประกอบพิธีกรรมเข้าทรง พร้อมทั้งเปิดเผยตัวตนทางเพศผ่านการแสดง บทสวดและการประสาทร ทำให้พื้นที่ทางกายภาพซึ่งถูกใช้ประกอบพิธีกรรม ถูกทับซ้อนด้วยพื้นที่ทางสังคมซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่รวมของความหวังและจินตนาการของคนจำนวนมากที่มีความแตกต่างกันทางชนชั้น ความเชื่อ และเพศสภาพ หากแต่สมาชิก

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเข้าทรงต่างแบ่งปันความเชื่อประสบการณ์และความทรงจำเกี่ยวกับนัดความศักดิ์สิทธิ์ ความต้องการ ความหวังก่อนรับการประสาทพรจากนัด (เบย์เรอร์, 2545; Bénédicte, 1992; 2002; Bénédicte & Jackson (Eds.), 2022)

นอกจากนี้ ยังพบว่าปัจจัยแวดล้อมภายนอก อาทิ วิฤตเศรษฐกิจ การเมือง และปัญหาความยากจนแร้นแค้นของชาวเมียนมาซึ่งถูกละเลยมายาวนาน จนส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนจำนวนมากตกต่ำ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เทศกาลเฉลิมฉลองการบูชานัดประจำปี ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นทุกปี จนกระทั่งรัฐบาลทหารเมียนมา มีนโยบายส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ ดังพบว่า ในช่วงปี ค.ศ. 1977 กระแสการบูชานัดผ่านพิธีกรรมทรงนัดได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย โดย Foxeus (2013) และ Chonpairot (2016) เปิดเผยว่า เดิมผู้ทำหน้าที่ร่างทรงนัดมีทั้งเพศชายและเพศหญิง แต่ Bénédicte (1992; 2002) และเบย์เรอร์ (2545) เสนอเพิ่มเติมว่า การปรากฏตัวของนัดกะดอร์ที่เพิ่มมากขึ้น มีส่วนทำให้พิธีกรรมบูชานัดได้รับความนิยมสูงสุด จนพัฒนาเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองนัดประจำปีที่ยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะพิธีกรรมที่จัดขึ้นในหมู่บ้านตองปะโยง เมืองมณฑลยะ ประเทศเมียนมา ซึ่งได้รับยกย่องให้เป็นศูนย์กลางของการเฉลิมฉลองพิธีกรรมบูชานัดที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเมียนมา จนในที่สุดรัฐบาลได้ประกาศเป็นพื้นที่ซึ่งปลอดคำสั่งกำหนดเวลาให้บุคคลต้องอยู่ในเคหสถาน (Curfew) (ยศธร ไตรยศ, 2559; Spiro, 1967: 48, 113-119)

ภาพที่ 1 U Min Gyaw นัตกะดอร์ที่มีชื่อเสียงในช่วงปี พ.ศ. 2532

ที่มา : Nat (deity), 2024

2.1 นัตกะดอร์กับการสถาปนาพื้นที่ทางสังคม

จากการนำเสนอข้อมูลของ ยศธร โตรยศ (2559) บรรยายประสบการณ์การเข้าร่วมเทศกาลบูชานัตที่หมู่บ้านต้องปะโยงว่า เอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของเทศกาลเฉลิมฉลองและพิธีกรรมบูชานัต เป็นพื้นที่ซึ่งถูกใช้เพื่อจัดกิจกรรมตามความเชื่อประจำปี นัตกะดอร์ มีการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของหญิงข้ามเพศจำนวนมากที่เดินทางมาจากทั่วประเทศเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมในเทศกาลบูชานัตประจำปี จนคนในท้องถิ่นเรียกขานว่าเป็น “เทศกาลเกย์” นอกจากนี้ รายการ Spirit Along the Way (สารคดี Spirit Along the Way ตอน นัตกะดอร์: ร่างทรงอิทธิพลของชาวเมียนมา, 2566)เปิดเผยข้อมูลที่สอดคล้องกัน ผ่านบทสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมที่หมู่บ้านต้องปะโยงถึงสถานะและการดำรงอยู่ของนัตในอนาคตและได้รับคำตอบความว่า

“ตราบใดที่คนยังอยากมีความหวังในการใช้ชีวิต นัตกะจะอยู่ในสังคมเมียนมาตลอดไป ...”

(ยศธร โตรอยศ, 2559)

ในปัจจุบัน นัตกะดอร์ทุกคนต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพในพิธีกรรมเข้าทรง โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องอายุ เพศ การศึกษาหรือสถานภาพทางสังคม แต่ต้องเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการร่ายรำตามมาตรฐานท่วงท่าของการเป็นร่างทรง เคยถูกเรียกร้องหรือถูกดลใจจากนัตกะหรือเทพองค์ที่ต้องการเข้าประทับทรงร่างของนัตกะดอร์นั้น มีความแม่นยำในการทำนายดวงชะตาและอนาคต หรือมีประสบการณ์ตรงจากปาฏิหาริย์ ถูกนัตกะประทับทรง หรือถูกกระทำจากพลังเหนือธรรมชาติของนัตกะมาก่อน ทุ่มเทเวลา กำลังกายและกำลังทรัพย์เพื่อการเป็นนัตกะดอร์ ในขณะเดียวกันการที่นัตกะดอร์มีเพศสภาพคลุมเครือทำให้ไม่เป็นที่อุปสรรคต่อการประทับทรงของนัตกะทุกเพศ (สารคดี Spirit Along the Way ตอน นัตกะดอร์: ร่างทรงอิทธิพลของชาวเมียนมา, 2566)

ภาพที่ 2 Yangon U Win Hlaing นัตกะดอร์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในปัจจุบัน (พ.ศ. 2567)

ที่มา : A Little Travelling, 2567

เมื่อพิจารณาถึงนัตกะดอว์ในสังคมเมียนมา บุคคลที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในยุคปัจจุบันคือ U Win Hlaing เป็นนัตกะดอว์ที่ปรากฏในงานศึกษาทางวิชาการเป็นจำนวนมากที่สุดในการศึกษาของ Bénédicte (2022b) ได้บรรยายจุดเริ่มต้นของการเป็นนัตกะดอว์ของ U Win Hlaing เขาทำหน้าที่เป็นช่างทรงที่นัตผู้ชาย และนัตผู้หญิง สามารถใช้ร่างกายของเขาเป็นตัวกลางในการสื่อสารกับผู้ที่มีความทุกข์ให้คลายจากความทุกข์ และมอบพรอันศักดิ์สิทธิ์อย่างเช่น การทำหน้าที่เป็นนัตกะดอว์ของ “อะมาดอว์เมียะ” หรือที่คนไทยรับรู้ว่า “เทพธิดากระซิบ” เป็นบุตรของพญานาค จากจุดเริ่มต้นดังกล่าว ทำให้การทำหน้าที่นัตกะดอว์ของ U Win Hlaing ได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ การทำหน้าที่ของนัตกะดอว์ของ U Win Hlaing ยังสร้างมวลชน หรือคณะศิษย์ศรัทธาในการสร้างความช่วยเหลือทางสังคมอื่น ๆ จนเกิดการยอมรับตัวตนของเขามากขึ้นเรื่อย ๆ เขาจึงเป็นตัวอย่างของนัตกะดอว์ที่ทำหน้าที่ในทางจิตวิญญาณ และทางสังคมได้ดีที่สุดคนหนึ่งในสังคมเมียนมา

จากการวิเคราะห์ สารคดี Spirit Along the Way ตอน นัตกะดอว์: ร่างทรงอิทธิพลของชาวเมียนมา (2566) ปรากฏผลการสัมภาษณ์อาจารย์ทิน โค ประธานนัตกะดอว์แห่งเมืองมณฑลเลย ผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นนัตกะดอว์อาวุโสระดับอาจารย์ ซึ่งทำหน้าที่อบรมสั่งสอนนัตกะดอว์ฝึกหัดจำนวนมาก โดยใช้บริเวณเรือนพักของตนเองเป็นสถานที่ฝึกหัดหรือเป็น “ตำหนักทรงเจ้า” ของบรรดาร่างทรงฝึกหัดที่สมัครเข้ามาเรียนรู้การเป็นนัตกะดอว์ ทำให้เกิดพื้นที่ทางสังคมสำหรับผู้มีเพศทางเลือก เนื่องจากในสังคมเมียนมาปัจจุบัน หากพ้นอาณาบริเวณของพิธีกรรมแล้ว การเป็นเพศทางเลือกยังคงถูกเบียดขับ กีดกัน และไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ผลการสัมภาษณ์มารดาของนัตกะดอว์ฝึกหัดรายหนึ่งซึ่งมีอาชีพขายอุปกรณ์เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พบข้อมูลที่น่าสนใจคือกล่าวว่า แม้ว่าเธอจะยอมรับการฝึกหัดเพื่อเข้าสู่การเป็นนัตกะดอว์ของลูกชาย เพราะเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ แต่เป็นการยอมรับเฉพาะในกิจกรรมซึ่งกระทำบนพื้นที่ ซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมเข้าทรงเท่านั้น นอกจากนี้พื้นที่ทางสังคมที่พบในการประกอบพิธีกรรมบูชาตน ณ หมู่บ้านต้องปะโยงแล้ว ยังพบพื้นที่ทางสังคมในลักษณะดังกล่าวที่วัดนาคา ซึ่งอยู่นอกเมืองมณฑลเลยที่มีการประกอบพิธีกรรมบูชาตนนาคา ซึ่งเป็นนัตพื้นบ้านชั้นต่ำ โดยมีนัตกะดอว์เป็นตัวกลาง

ในการสื่อสาร ทำนายอนาคต และร้ายรำแก่นบให้แก่ผู้ที่ได้รับพรตามที่ร้องขอ (สารคดี Spirit Along the Way ตอน นัตกะดอ: ร่างทรงอิทธิพลของชาวเมียนมา, 2566)

กล่าวได้ว่า พื้นที่ซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมเข้าทรงของนัตกะดอว์ในสังคมเมียนมามีลักษณะของการซ้อนทับพื้นที่ทางสังคมลงบนพื้นที่ทางกายภาพที่ใช้ประกอบพิธีกรรมบูชา นัต โดยมีกรอบอ้างอิงคน-ผีเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่แสดงออกในพื้นที่พิธีกรรมเพื่อรองรับชุดความสัมพันธ์ทางสังคมชุดใหม่ภายใต้ระบบและโครงสร้างความสัมพันธ์ชุดใหม่ที่สอดคล้องกับความเชื่อและบริบททางสังคม ณ ห้วงเวลานั้น การเกิดปรากฏการณ์ความนิยมในนัตกะดอว์มีส่วนสำคัญในการประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคมจำนวนมากเพื่อผลิตสร้างนัตกะดอว์ฝึกหัด พัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการแสดง การขับร้อง การร้ายรำ การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้บวงสรวง และการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารกับนัตและเพื่อประสาทพร การกลายเป็นนัตกะดอว์ที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากสังคมเมียนมา นอกจากเป็นหนทางในการเคลื่อนไปสู่สถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้นในพื้นที่สังคมที่ใช้ประกอบพิธีกรรมแล้ว ยังเป็นรูปแบบหนึ่งของปฏิบัติการทางสังคมซึ่งขยายไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ที่นัตกะดอว์ใช้ดำรงชีวิตนอกเวลาการประกอบพิธีกรรม โดยมีเหตุผลด้านจริยธรรมคือ เพื่อช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากและสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตเป็นมาตรฐานรองรับ นอกจากนี้ นัตกะดอว์ยังเป็นวิชาชีพที่มั่นคงซึ่งได้รับการยอมรับจากสังคมและรัฐบาลเมียนมา ในฐานะที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเทศกาลบูชา นัตประจำปี ตามนัยนี้ พื้นที่ซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมเข้าทรงเพื่อบูชา นัต จึงกลายเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการตระเตรียมและประกอบสร้างนัตกะดอว์รายใหม่ และทำให้การเป็นนัตกะดอว์ได้รับการยอมรับจากสังคมเมียนมา ว่าเป็นอาชีพหนึ่งที่บุคคลสามารถใช้ดำรงชีวิต และสร้างรายได้เพียงพอในการเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

2.2 กรณีศึกษาการกลายเป็นนัตกะดอว์

ผลการวิเคราะห์ภาพยนตร์สารคดีชุด Spirit of Asia ตอน นัตกะดอว์ ทูตสองภาพ และ ศรัทธา เพศสภาพ และความอยู่รอดที่เมียนมา (สารคดี Spirit of Asia ตอน นัตกะดอว์ ทูตสองภาพ, 2566; สารคดี Spirit of Asia ตอน ศรัทธา เพศสภาพ และความอยู่รอดที่

เมียนมา, 2566) ผู้วิจัยพบกรณีตัวอย่างของการกลายเป็น “นัตกะดอร์” และการทำให้นัตกะดอร์กลายเป็นวิชาชีพที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญพิเศษ กรณีศึกษานัตกะดอร์อาวโสที่มีชื่อเสียง 3 กรณี ได้แก่ 1) อาจารย์ทิน โค ประธานนัตกะดอร์แห่งเมืองมณฑลเย่ เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นนัตกะดอร์อาวโสระดับอาจารย์ที่มีชื่อเสียงผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนนัตกะดอร์ฝึกหัดจำนวนมาก โดยใช้เรือนพักของตนเองเป็น “ตำหนักทรงเจ้า” 2) ชิน ต๊ะ นัตกะดอร์ระดับพื้นฐานซึ่งใช้เวลาเกือบ 10 ปีในการฝึกฝนกระบวนการและกิจกรรมทั้งหมดเพื่อเข้าสู่การเป็นนัตกะดอร์ เช่น การร่ายรำ การแต่งกาย การจัดดอกไม้ เครื่องบูชา การพยากรณ์ด้วยหอยเบี้ย การสื่อสารด้วยภาษาเฉพาะเพื่ออ่านค่านาย และการให้คำปรึกษาปัญหาความทุกข์ของผู้ที่ศรัทธาและมาขอพร และ 3) ชิต มิน ตูรา นัตกะดอร์ฝึกหัดที่มีความเชื่อมโยงกับศรัทธาและปาวณาตัวเป็นผู้รับใช้พุทธศาสนา ซึ่งระยะแรกเคยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของอาจารย์ทิน โค และชิน ต๊ะ จนมีความรู้และทักษะเพียงพอจนได้รับอำนาจจากนัตและเข้าสู่สถานะการเป็นนัตกะดอร์ ผลการวิเคราะห์กรณีศึกษาทั้งสามกรณีมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

การเข้าสู่สถานะการเป็นนัตกะดอร์ฝึกหัด เกิดจากความสมัครใจและเป็นความสนใจส่วนตัว ที่ได้รับการรับรองจากคนในครอบครัว เนื่องจากต่างเห็นพ้องว่าการเป็นนัตกะดอร์เป็นวิชาชีพที่ได้รับการยกย่องนับถือ สามารถสร้างรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ อีกทั้งเป็นอาชีพที่ถูกกฎหมาย อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า นัตกะดอร์ทุกคนมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติของนัตและมีศรัทธาแรงกล้าในพิธีกรรมบูชานัต โดยก่อนสมัครเป็นนัตกะดอร์ฝึกหัด มักเคยประสบปัญหาบางประการที่ไม่สามารถแก้ไขได้ แต่เมื่อได้พบกับนัตกะดอร์อาจารย์ มีโอกาสเรียนรู้และฝึกหัดการเป็นนัตกะดอร์ ได้เจริญสติและปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม ต่างอ้างว่าปัญหาต่าง ๆ ที่ตนเผชิญอยู่ได้คลี่คลายลง ดังกรณีของชิต มิน ตูรา ที่กล่าวถึงประสบการณ์ของตนเองว่า หลังผ่านการฝึกฝนการเป็นนัตกะดอร์ครบตามเงื่อนไขของอาจารย์ทิน โค แล้ว และเข้าสู่ “พิธีตีม่านเสี่ยงทาย” เพื่อเสี่ยงทายว่านัตตนใดบ้างที่จะเข้ามาใช้ร่างกายของตนเป็นพื้นที่ในการสื่อสารกับมนุษย์ ก่อนได้รับการรับรองและเข้าสู่สถานะของนัตกะดอร์อย่างสมบูรณ์ โดยขั้นตอนของพิธีตีม่านเสี่ยงทายมีสาระสำคัญโดยสรุป

คือ (สารคดี Spirit of Asia ตอน นัตกะต่อ ทูตสองภพ, 2566; สารคดี Spirit of Asia ตอน ศรัทธา เพศสภาพ และความอยู่รอดที่เมียนมา, 2566)

ขั้นตอนแรก อาจารย์ทิน โค นัดหมายนัตกะต่อวาวุโส จำนวน 4 ท่าน เพื่อเชิญให้มาเป็นพยานในพิธีตักน้ำเสี่ยงทาย โดยใช้ตำแหน่งร่างทรง ของอาจารย์ทิน เป็นที่ประกอบพิธีกรรมเพื่อรับรองการเปลี่ยนสถานภาพเป็นนัตกะต่อของนัตกะต่อ

ขั้นตอนที่สอง เมื่อเข้าสู่พิธีกรรมตักน้ำเสี่ยงทายแล้ว นัตกะต่อวาวุโสจะกำหนดชั้นน้ำเสี่ยงทายไว้ 3 ชั้น วางชั้นไว้บนพาน ระหว่างการกำหนดชั้นน้ำเสี่ยงทาย ใบหน้าของผู้เสี่ยงทายจะถูกคลุมด้วยผ้าสีแดง จากนั้นจึงเริ่มต้นการเสี่ยงทาย โดยให้ผู้เสี่ยงทายเลือกชั้นน้ำ 3 ครั้ง หากได้ไม้ตอกไม้ครบ 3 ครั้ง จึงถือว่าความเสี่ยงทายนั้นประสบความสำเร็จเปรียบเสมือนว่าต้องคั่น ๆ ได้รับรองร่างของนัตกะต่อผู้เสี่ยงทายเป็นร่างประทับทรงแล้ว

ขั้นตอนที่สาม อาจารย์ทิน โค ประกอบพิธีกรรมมอบอำนาจนัตกะต่อโดยผูกฝ่ายชาย ฝ่ายแดงเป็นสัญลักษณ์ ที่บริเวณปลายของเส้นฝ้ายมัดด้วยกิ่งหว้า เชื่อมต่อเข้ากับร่างกายของผู้เสี่ยงทาย แล้วจึงท่องมนต์คาถาและโปรยธูปบัตร์ ถือเป็นอันเสร็จพิธีตักน้ำเสี่ยงทาย

จากกรณีศึกษาตัวอย่างข้างต้น ผู้วิจัยพบเงื่อนไขทางสังคมสำคัญ 3 ประการสำหรับ “การกลายเป็นนัตกะต่อ” คือ ประการแรก สถานภาพของผู้ที่เข้าสู่การเป็นนัตกะต่อฝึกหัดถูกเชื่อมโยงเข้ากับการเป็นบุคคลที่มีเพศสภาพเป็นกลาง กล่าวคือ ไม่ใช่ทั้งหญิงและชาย แต่การสวมบทบาทเป็นนัตกะต่อต้องเป็นไปตามเงื่อนไขและกระบวนการซึ่งผ่านการฝึกและได้รับการรับรองสถานภาพโดยนัตกะต่ออาจารย์ กระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้มีเพศสภาพนอกขนบ มีพื้นที่ทางสังคมที่สามารถแสดงอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลายและความสามารถอื่นที่สอดคล้องกับมาตรฐานของการเข้าสู่สถานะและวิชาชีพนัตกะต่อ

ประการที่สอง สภาวะทางเพศที่อยู่ระหว่างชายและหญิง ขยายพื้นที่ในการสื่อสารกับนัตกะต่อครอบคลุมทุกเพศ และให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่เดือดร้อนได้ทั้งหญิงและชาย เนื่องจากหญิงเมียนมาจำนวนมากนิยมบูชา นัตกะต่อ และการที่นัตกะต่อมีเพศสภาพคลุมเครือ ช่วยให้หญิงผู้มาขอรับคำปรึกษา รู้สึกสบายใจที่จะบอกเล่าเรื่องราวชีวิตส่วนตัวและปัญหาความ

ยากลำบากที่ตนเองต้องเผชิญมากกว่าพูดคุยกับร่างทรงที่เป็นชาย ดังพบหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า ในปัจจุบันนัตกะดอร์เป็นร่างทรงที่ได้รับความนิยมสูงสุดในหมู่หญิงเมียนมาที่มาร่วมพิธี

ประการสุดท้าย บทบาทหน้าที่ของนัตกะดอร์ยึดโยงชีวิตของพวกเขาเข้ากับบทบาทที่ได้รับมอบหมายจากสังคมตลอดชีวิต การที่ไม่ได้ถูกคาดหวังจากคนในครอบครัวหรือสังคมโดยรวม เรื่องการสร้างครอบครัว การดูแลบุตร และสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ การเป็นนัตกะดอร์และเปิดเผยเพศสภาพในพื้นที่พิธีกรรม จึงเป็นความเหมาะสมและสอดคล้องกับกรอบอ้างอิงเรื่องเพศสภาพของคนในสังคมเมียนมา

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

การปรากฏตัวของนัตกะดอร์ในพิธีกรรมเข้าทรงในเมียนมา สะท้อนความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิงคน-ผี (Schema of people-and-ghost) จากความเชื่อของศาสนาผีสู่ความเชื่อที่วางอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎาแบบวิญญานนิยมใหม่ (Ontology of Neo-animism) ซึ่งเชื่อในเรื่องการมีอยู่ของตัวบุคคล (Selfhood) ของทุกสิ่งที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะมนุษย์ แต่เป็นระบบและโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่ได้มีลักษณะสถิตแบบเดิม แต่ถูกทับซ้อนด้วยกรอบอ้างอิงอื่น ๆ อาทิ กรอบอ้างอิงเรื่องความเท่าเทียมด้านเพศสภาพ (Schema of Gender Equity) และกรอบอ้างอิงเรื่องคุณค่าของจริยธรรม (Schema of Ethical Value) ซึ่งสิ่งเหล่านี้นัตกะดอร์รับรู้ ผ่านข้อมูลข่าวสารชุดใหม่ที่เปิดกว้างผ่านสื่อออนไลน์ ผสมกับเรื่องเล่าและประสบการณ์การเป็นนัตกะดอร์ฝึกหัดที่ได้รับการถ่ายทอดจากนัตกะดอร์อาจารย์ ถึงคุณสมบัติพิเศษของนัตกะดอร์ คุณประโยชน์ของความเป็นกลางด้านเพศสภาพ ศักยภาพด้านการแสดง การร่ายรำ ร้องเพลง การสื่อสารด้วยภาษาพิเศษเพื่อติดต่อกับนัต และความสามารถในการประกอบเครื่องเซ่นไหว้ บวงสรวงที่วิจิตรบรรจง

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายเพิ่มขึ้นของสังคมเมียนมาร่วมสมัย ส่งผลให้ระบบความคิดและความเชื่อของนัตกะดอร์ไม่ได้เชื่อมโยงความเป็นนัตเข้ากับตำนานหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติเพียงประการเดียว แต่เป็น

ผลรวมที่เกิดจากการเรียนรู้จากหลากหลายแหล่ง ได้แก่ การเรียนรู้ผ่านนิตกะดอร์อาจารย์ ความสัมพันธ์กับเครือข่ายนิตกะดอร์จากท้องถิ่นอื่น และมโนทัศน์ของนิตกะดอร์ซึ่งมีต่อโลก ตลอดจนปฏิบัติการทางสังคมที่นิตกะดอร์มีประสบการณ์ ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นที่ซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมเข้าทรงและในเทศกาลเฉลิมฉลองนัตประจำปี ซึ่งมีลักษณะเลื่อนไหลไม่ได้ผูกติดไว้กับบรรทัดฐานของสังคมตามระบบความเชื่อในยุคจาริต นอกจากนี้ กิจกรรมจำนวนมากที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทางสังคม ผู้คนจากต่างชนชั้น เชื้อชาติและวัฒนธรรมยังสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกเมียนมา ที่ประกอบไปด้วยผู้คนจากหลากหลายชนชั้น เชื้อชาติและเพศสภาพ

ประการที่สาม การปรากฏตัวของนิตกะดอร์ สะท้อนการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของชาวเมียนมาต่อการกลายเป็นนิตกะดอร์ จากเดิมที่เป็นการถูกเลือกจากนัตหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ หรือเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพิเศษซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เปลี่ยนเป็นผู้ที่ผ่านปฏิบัติการทางสังคม ที่อยู่ในรูปของการเรียนรู้และรับการถ่ายทอดจากนิตกะดอร์อาจารย์ การยึดหลักปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดเพื่อก้าวสู่สถานภาพใหม่ของการเป็นนิตกะดอร์ การเข้าร่วมพิธีตี่มน้ำเสี่ยงทาย และการยึดมั่นในระบบคุณค่าที่สังคมเมียนมายึดถือ เช่น ความกตัญญู และการเป็นผู้ให้ นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงกับการแสดงบทบาทสำคัญ ด้านเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อผู้คนซึ่งเดือดร้อนหมดที่พึ่ง ให้มีโอกาสและชีวิตที่ดีขึ้นจากการได้รับพรรคดีสิทธิ์ ซึ่งปฏิบัติการทางสังคมของนิตกะดอร์ในพิธีกรรมเข้าทรงส่งผลให้สถานภาพและความเป็นนิตกะดอร์กลายเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทางสังคมที่ถูกสถาปนาขึ้นบนพื้นที่ทางกายภาพ และพิธีกรรมเข้าทรงโดยนิตกะดอร์ กลายเป็นส่วนหนึ่งของกรอบอ้างอิงเรื่องวิถีชีวิตทางสังคมแบบเมียนมา (Schema of Myanmar Lifestyle)

งานเขียนของ Temple (1906), Hobbs & Spiro (1969: 903), Bénédicte (2002), Guthrie (2004: 2) และ Foxeus (2013: 58) ล้วนสนับสนุนการมีอยู่ของนิตกะดอร์และพิธีกรรมบูชา นัต ว่าเป็นการผสมผสานและการปรับตัวของระบบความเชื่อเก่าแก่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีเมียนมา หากแต่มีลักษณะเลื่อนไหลทั้งระบบ ตำแหน่ง และลำดับชั้นของนิตกะดอร์ กระแสความนิยมที่มีต่อพิธีกรรมของนิตกะดอร์ ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1977 เป็นต้นมา

สะท้อนปรากฏการณ์ทางสังคมที่สนับสนุนข้อเสนอของผู้วิจัย คือ พลวัตของของกรอบอ้างอิง มีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องนัตของชาวเมียนมา ดังพบจากพัฒนาการเรื่องความเชื่อ กระบวนการกลายเป็นนัตกะดอว์ และการปรากฏตัวของนัตกะดอว์บนพื้นที่ใหม่ที่ถูกสถาปนา ขึ้น นอกจากนี้ คุณลักษณะพิเศษของนัตกะดอว์ ทั้งความเป็นกลางทางเพศสภาพ ความสามารถในการแสดงและสื่อสารดึงดูดผู้คนทุกเพศสภาพ ตลอดจนการผนวกกิจกรรมอื่น ๆ เข้าไปในเทศกาลบูชาขึ้นตจนถูกยอมรับจากรัฐบาลทหารเมียนมา และเทศกาลเฉลิมฉลองนัต กลายเป็นแหล่งรวมของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศสภาพที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ในปัจจุบัน ยังสนับสนุนข้อเสนอของผู้วิจัยในเรื่องความเลื่อนไหล ซับซ้อนและทับซ้อนของ พื้นที่ทางสังคม ซึ่งข้อสรุปนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Foxeus (2013) และ Chonpairot (2016) ตลอดจนงานศึกษาของ เบย์เรอร์ (2545), Bénédicte (1992; 2002), Spiro (1967: 48, 113-119)

นอกจากนี้ หากนำแนวคิดเรื่องชายแดนของความเป็นเพศ (Gender Bounder) มาใช้ วิเคราะห์ ควบคู่กับแนวคิดเรื่องพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ก็จะพบปฏิบัติการทางสังคม ที่อยู่ในรูปของการต่อรอง ต่อต้าน ขัดขึ้น ของนัตกะดอว์ในการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคม และ พื้นที่ของจิตรกรรมที่ถูกทับซ้อนลงบนพื้นที่ทางกายภาพ งานศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2535) สะท้อนให้เห็นถึงบทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผี ที่ก้าวไกลเกินการเป็นกลไก ทางสังคม ที่มีส่วนเพียงการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม แต่ล่วงเข้าสู่การจัดการ อำนาจของเพศสภาวะเพื่อสร้างเงื่อนไขและโอกาสให้การจัดสรรทรัพยากรในสังคมเปิดกว้าง ขึ้นสำหรับผู้มีเพศนอกขนบ นอกจากนี้ งานศึกษาของ ทานาเบ (2555ก; 2555ข) ก็สนับสนุน เช่นกันว่า กระบวนการกลายสภาพเป็นร่างทรงของผู้หญิง มีส่วนสำคัญในการผลิตสร้าง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบใหม่ที่เกี่ยวข้องกับหลักศีลธรรมให้กับผู้หญิง ส่วนงานของฉลาด ชาย รมิตานนท์ (2527) สนับสนุนว่ากระบวนการกลายเป็นนัตกะดอว์ในอดีตที่กระทำผู้ชาย พระสงฆ์ ก็เคยผลิตสร้างอำนาจในลักษณะดังกล่าวให้แก่ร่างทรงผู้ชายเช่นกัน

โดยสรุป พิธีกรรมเข้าทรงของนัตกะดอว์ ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องมหายที่แยกออกจากมิติ อื่น ๆ ของสังคม หากแต่เชื่อมโยงกับสภาพเศรษฐกิจ ภาวะสมัยใหม่ และปัญหาสังคม การ

แปลงเสียงสวดอันวอนของคนทุกข์ยากในพิธีกรรมเข้าทรงเปิดเผยข้อจำกัดเชิงนโยบายที่รัฐไม่สามารถเติมเต็มได้ การมีโอกาสเรียนรู้และรับรู้ประสบการณ์จากกรอบอ้างอิงอื่น ๆ ที่คนในสังคมอื่นยึดถือ นอกจากช่วยเปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้กว้างขวางขึ้นแล้วยังเปิดพื้นที่ทางจินตนาการและความหวังให้กับร่างทรงที่มีเพศนอกขนบ ในขณะเดียวกันการสถาปนาพื้นที่ทางสังคมใหม่ ๆ ให้แก่นักกะตอว์ ในการแสดงบทบาทและออกแบบปฏิบัติการทางสังคมผ่านเงื่อนไขใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ครอบครัวและสังคม และการสร้างกลไกทางสังคมใหม่ผ่านพิธีกรรมเข้าทรง ยังเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ และเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ให้การเข้ามารวมกันของความแตกต่างหลากหลายเกิดขึ้นได้ทุกพื้นที่ในสภาพพหุวัฒนธรรม การเกิดขึ้นของกระแสความนิยมนักกะตอว์ในเทศกาลบูชาต้นในเมียนมา จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการเปิดพรมแดนทางความคิดและการรับรู้ที่กระทำผ่านพิธีกรรมและการจัดการความเชื่อ ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นจากการยอมรับในความซับซ้อนของกรอบอ้างอิง การสร้างพื้นที่รูปแบบใหม่ การยอมรับในระบบและโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่ก้าวพ้นแนวคิดเรื่องความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ หากแต่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ เพื่อพัฒนารอบอ้างอิงชุดใหม่ ๆ ทั้งเรื่องความหลากหลายของเพศสภาพ การมีอยู่ของพลังอำนาจของสรรพสิ่งทั้งที่มีและไม่มีชีวิต ตลอดจนความสำคัญของความหวังและพลังอำนาจในการพึ่งพาตนเองของสามัญชน

รายการอ้างอิง

- กฤติธี ศรีเกตุ. (2564ก). นัตพม่ากับการเมืองวัฒนธรรม : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองวัฒนธรรมในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตในประเทศเมียนมา. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.** 9(5), 1820-1839.
- กฤติธี ศรีเกตุ. (2564ข). ความเชื่อเรื่องนัตกับการเมืองวัฒนธรรม : พหุวัฒนธรรมท่ามกลางกระแสความเป็นเมืองในมณฑลพะเยา. **วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.** 51(1), 1-24.
- คมกฤษ อยู่เต็กเค่ง. (2560). **ภารตะ-สยาม? ฝั พราหมณ์ พุทธ?**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527) **ผีเจ้านาย**. เชียงใหม่: โครงการตำรามหาวิทยาลัย
สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ณัฐวิ ทศธ. (2540). **ความเชื่อเรื่องนัต (Nat) ในสังคมพม่า**. ใน ณัฐวิ ทศธ และ
ลักขณา ดาวรัตน์หงษ์ (บ.ก.). กรุงเทพฯ : โครงการพม่าศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและ
วัฒนธรรมฯ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทานาเบ, ชิเกฮารุ. (2555ก). การปรากฏความทรงจำในพิธีกรรม : กระบวนการรับรู้ในพิธีกรรม
เข้าทรงในภาคเหนือของประเทศไทย. ใน ขวัญชีวัน บัวแดง และอภิญา เพื่องฟูสกุล
(บ.ก.). **พิธีกรรมและปฏิบัติการในสังคมชวาภาคเหนือของประเทศไทย** (น. 113-
139). แปลโดย อภิญา เพื่องฟูสกุล. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2555ข). บุคคลในกระบวนการกลายสภาวะ : ร่างกาย จิตใจ และการปรับใช้ทาง
วัฒนธรรม. ใน ขวัญชีวัน บัวแดง และอภิญา เพื่องฟูสกุล (บ.ก.). **พิธีกรรมและ
ปฏิบัติการในสังคมชวาภาคเหนือของประเทศไทย** (น. 141-169). แปลโดย ขวัญ
ชีวัน บัวแดง. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เบย์เรอร์, คริส. (2545). **สงครามในเลือด เพศ การเมือง และเอดส์ ในเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้** [War in the Blood Sex, Politics and AIDS in Southeast Asia]. แปล
โดย สาลี เกี่ยวการค้า และสมชื่น ฮอนชา จูเนียร์. กรุงเทพฯ: เทนเมย์ โปรดักชั่น.

ยศธร ไตรยศ. (2559). นัต: พลังศรัทธาของมวลชน. **ไทยรัฐออนไลน์**. จาก [https://www.
Thairath.co.th/lifestyle/ woman/661006](https://www.Thairath.co.th/lifestyle/ woman/661006)

ลลิตา หาญวงษ์. (2561). ความเชื่อเรื่องผีนัตกับความเป็นปัจเจกในสังคมพม่า (1). **มติชน
ออนไลน์**, จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_1067577

_____. (2563). **ประวัติศาสตร์นอกตำรา ตอน ผีนัต พลังศรัทธาของชาวพม่า**. จาก
<https://www.youtube.com/ watch?v=dpKozFyg4M8>

- ศิริพัชร ฆานาเชาว์วรรณ และมิ่ง ดันดา เถง. (2558). ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติในภาคอีสาน. **วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน**. 6(1), 43-76.
- ศุภรัตน์ ตีตะกุล. (2564). เทพทันใจ จากนิตยสารมาสู่ประเทศไทย. **วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์**. 40(1), 135-152.
- สารคดี Spirit Along the Way ตอน นัตกะดอ: ร่างทรงอิทธิพลของชาวเมียนมา. (2566). **Spirit Along the Way ตอน นัตกะดอ: ร่างทรงอิทธิพลของชาวเมียนมา**. จาก <https://www.thaipbspodcast.com/podcast/spirit-along-the-way/natkadaws>
- สารคดี Spirit of Asia ตอน ฝัน. (2557). **สารคดี Spirit of Asia ตอน ฝัน**. จาก <https://www.thaipbs.or.th/program/SpiritofAsia/episodes/94679>
- สารคดี Spirit of Asia ตอน ศรัทธา เพศสภาพ และความอยู่รอดที่เมียนมา. (2566). **สารคดี Spirit of Asia ตอน ศรัทธา เพศสภาพ และความอยู่รอดที่เมียนมา**. จาก <https://www.thaipbs.or.th/program/SpiritofAsia/episodes/95070>
- สารคดี Spirit of Asia ตอน นัตกะดอ หุตสองภพ. (2566). **สารคดี Spirit of Asia ตอน นัตกะดอ หุตสองภพ**. จาก <https://www.thaipbs.or.th/program/Spiritofasia/episodes/26181>
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2562). **ขวัญเฮ้ย ขวัญมาจากไหน?** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: Itui books.
- องค์ บรรจุน. (2557). ฝัน ที่พึงพิงประจำบ้านพม่า. **ศิลปวัฒนธรรม**, จาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_42242
- _____. (2563). จากนิตยสารเทพทันใจสู่เปลี่ยนเงินบาทไทยเป็นจ้าวพม่า. **ศิลปวัฒนธรรม**, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_47174
- _____. (2566). สำนวนความเชื่อ “นัต” ระบบผีท้องถิ่นนิยมในเมียนมา ที่พุทธศาสนาเอาชนะไม่ได้. จาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_42242

- อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม. (2555). นัต : ฝัอรักรัษในสังคัมพมา. ใน สุเนตร ชุตินธรานนท์ (บ.ก.), **พม่าอ่านไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์และศิลปะไทยในทรรศนะพม่า**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มติชน.
- อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม. (2561). นัต : ฝัอรักรัษในสังคัมพมา. จาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_24067
- ออสบอร์น, มิลตัน. (2544). **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : สังเขปประวัติศาสตร์**. (พิมพ์ครั้งที่ 8). แปลโดย มัทนา เกษกมล และคณะ. กรุงเทพฯ: ตรัสวิน.
- อนันท์ กาญจนพันธุ์. (2535). **ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฮอลล์, ดี. จี. อี. (2549). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิศดาร เล่ม 1**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). แปลโดย วรณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- A Little Travelling. (2024). **Yangon U Win Hlaing [Nat Pwe]**. From <https://www.facebook.com/photo?fbid=376505711942566&set=pcb.376507341942403>
- Bamford, S. (2019). Counting to 37: Sir Richard Carnac Temple and the Thirty-Eighth Nat. **Burma Studies**. 23(2), 163-252.
- Bauer, P. J. (1993). Memory for Gender-consistent and Gender-inconsistent Event Sequences by Twenty-five-month-old-children. **Child Dev**. 64(1),285-297.
- Bénédicte, Brac de La Perrière & Jackson, P. A. (Eds). (2022). **Spirit Possession in Buddhist Southeast Asia: Worlds Ever More Enchanted**. Copenhagen: NIAS Press.
- Bénédicte, Brac de La Perrière & Munier-Gaillard, C. (2019). **Bobogyi: A Burmese Spiritual Figure**. Bangkok: River book.

- Bénédicte, Brac de La Perrière. (1992). La fête de Taunbyon: le grand rituel du culte des naq de Birmanie (Myanmar). **Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient**, 79 (N°2), 201-231.
- _____. (2002). Sibling Relationships in the Nat Stories of the Burmese Cult to the “Thirty-Seven”. **Moussons**, 5, 31-48.
- _____. (2022a). Hpyo’s Choice: Activism or Mediumship? A Gay Person’s Dilemma in Contemporary Myanmar. In P. A. Jackson & B. Baumann (Eds.), **Deities and Divas: Queer Ritual Specialists in Myanmar, Thailand, and Beyond** (pp. 192-221). Copenhagen: NIAS Press.
- _____. (2022b). Mya Nan Nwe’s Birthday: A Forum-like Ritual Event at Botataung Pagoda (Yangon). In B. Brac de La Perrière & P. A. Jackson (Eds.), **Spirit Possession in Buddhist Southeast Asia: Worlds Ever More Enchanted** (pp. 69-97). Copenhagen: NIAS Press.
- Charmaz, K. (2006). **Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis**. London: SAGE.
- Chonpairot, J. (2016). *Pwe* Dramatic Performance in Mandalay. **Mekong-Salween Civilization Studies Journal**, 7(1), 15-30.
- de Castro, E. V. (1998). Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism. **The Journal of the Royal Anthropological Institute**, 4(3), 469-488.
- de Certeau, M. (1984). **The Practice in Everyday Life** (3rd Ed.). California: The University of California Press.
- Descola, P. (2013). **Beyond Nature and Culture**. Trans by J. Lloyd. Chicago: University of Chicago Press.
- Donahue, T. (2010). Anthropocentrism and the Argument from Gaia Theory. **Ethics and the Environment**, 15(2), 51-77.

- Eaint Thet Su. (2009). **Cross-dressing in Myanmar: From Mystical Brides to Lip-synching Queens**. From <https://www.frontiermyanmar.net/en/cross-dressing-in-myanmar-from-mystical-brides-to-lip-synching-queens/>
- Foxeus, N. (2013). Esoteric Theravada Buddhism in Burma/Myanmar. In T. Ahlbäck & B. Dahla (Eds.), **The Symposium on Digital Religion**, Åbo/Turku, Finland, 13-15 June 2012 (pp. 55-79). Åbo: Donner Institute for Research in Religious and Cultural History.
- Gilbert, D. F. (2022). Spirits in Trans Kinship Networks: An Ethnographic Exploration of Ritual and Recognition in Queer Myanmar. In P. A. Jackson & B. Baumann (Eds.), **Deities and Divas: Queer Ritual Specialists in Myanmar, Thailand and Beyond** (pp. 169-191). Copenhagen: NIAS Press.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). **The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research**. Mill Valley: Sociology Press.
- Guthrie, E. (2004). **A Study of the History and Cult of the Buddhist Earth Deity in Mainland Southeast Asia**. (Unpublished doctoral dissertation). University of Canterbury, Christchurch, New Zealand.
- Harvey, G. (2005). **Animism: Respecting the Living World**. New York: Columbia University Press.
- Hobbs, C., & Spiro, M. E. (1969). Burmese Supernaturalism. **The Journal of Asian Studies**, 28(4), 903.
- Ho, T. C. (2009). Transgender, Transgression, and Translation: A Cartography of “Nat Kadaws”: Notes on Gender and Sexuality within the Spirit Cult of Burma. **Discourse**, 31(3), 273-317.

- Jackson, P. A. & Bauman, B. (Eds.). (2021). **Deities and Divas: Queer Ritual Specialists in Myanmar, Thailand and Beyond**. Copenhagen: NIAS Press.
- Kohn, E. (2013). **How Forests Think: Toward an Anthropology Beyond the Human**. California: University of California Press.
- Lilly, A. L. (2016). **The Welcoming Wild: Community for Introverts and Animists**. From <https://alisonleighlilly.com/2016/01/13/thewelcoming-wild-community-for-introverts-and-animists/>
- Mogalakwe, M. (2006). The Use of Documentary Research Methods in Social Research. **African Sociological Review**, 10(1), 221-230.
- Nat (deity). (2024). **Wikipedia, The Free Encyclopedia: Nat (deity)**. From [https://en.wikipedia.org/wiki/Nat_\(deity\)#/media/File:Nat_Pwe.JPG](https://en.wikipedia.org/wiki/Nat_(deity)#/media/File:Nat_Pwe.JPG)
- Neisser, U. (1976). **Cognitive and Reality**. New York: W. H. Freeman.
- Ravangban, P. (2015). Nat and Nat Kadaw: The Existence of the Local Cult in Myanmar Transition. In **International Conference on Burma/Myanmar Studies, 24-25 July 2015**. Chiang Mai: Chiang Mai University. From https://www.burmalibrary.org/sites/burmalibrary.org/files/obl/docs21/Society%20and%20Culture/Patchareepan-Ravangban-2015Nat_and_Nat_Kadaw_The_Existence_of_the_Local_Cult_in_Myanmar_Transition-en.pdf
- Spiro, M. E. (1967). **Burmese Supernaturalism**. Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues.
- Sprenger, G. (2021). Can Animism Save the World? Reflections on Personhood and Complexity in the Ecological Crisis. **Sociologus**, 71(1), 73-92.

Temple, R. C., Sir. (1906). **The Thirty-Seven Nats: A Phrase of Spirit-Worship Prevailing in Burma/ by Sir R. C. Temple, with full-page and other illustrations.** London: W. Griggs (Printer of Plates).